

ВІСНИК

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 11

УДК 378.4(082):159.9
ББК 74.58

В54

Рецензенти:

І.В. Ващенко – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Ж.П. Вірна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Аркадій Мажець – професор, доктор габлітований, Академія імені Яна Длугоша в Ченстохові, м. Ченстохова, Республіка Польща

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 10 від 31 жовтня 2019 р.)

Міжнародна редакційна колегія:

С.Д. Максименко, дійсний член НАН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту психології імені Г.С. Костюка НАН України (головний редактор), Україна; **Л.А. Онуфрієва**, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри (відповідальний редактор), Україна; **Е.З. Івашкевич**, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна; **Баята Анна Пехота**, доктор гуманітарних наук, Державна Вища школа заводова ім. С. Погона у м. Кросно, м. Кросно, Республіка Польща; **Данута Мажець**, професор, доктор габлітований, Академія імені Яна Длугоша в Ченстохові, Республіка Польща; **Марек Палух**, професор надзвичайний, доктор габлітований гуманітарних наук, Республіка Польща; **Уршуля Грца-Мьоніск**, доктор педагогічних наук, ад'юкт, Республіка Польща; **І.О. Фурманов**, доктор психологічних наук, професор, Республіка Білорусь; **О.І. Медведська**, кандидат психологічних наук, доцент, Республіка Білорусь; **Баята Біалогова**, професор, доктор габлітований, Словачька Республіка; **К.С. Максименко**, доктор психологічних наук, доцент, Україна; **Аліса Петрасова**, доцент, Пришівський університет, Словачька Республіка; **В.І. Шебанова**, доктор психологічних наук, професор, Херсонський державний університет, Україна (заступник відповідального редактора); **Н.І. Таєровацька**, кандидат психологічних наук, доцент, Херсонський державний університет, Україна; **В.І. Співак**, кандидат психологічних наук, доцент, Україна; **Л.М. Воевідко**, кандидат педагогічних наук, доцент, Україна; **І.Л. Рудевич**, кандидат психологічних наук, доцент, Україна; **Н.С. Славіна**, кандидат психологічних наук, доцент, Україна; **О.В. Гудима**, кандидат психологічних наук, доцент, Україна; **Р.Т. Сімко**, кандидат психологічних наук, Україна; **О.А. Чеканська**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри (відповідальний секретар), Україна.

В54 Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 11. Серія: Психологічні науки. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2019. – 94 с.

У науковому збірнику вміщено статті, які є результатом науково-дослідної роботи науково-педагогічних працівників і аспірантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та науковців із інших ЗВО України.

Збірник адресовано фахівцям у галузі психології та тим, хто цікавиться сучасними проблемами психологічної науки.

NEWSLETTER OF KAMIANETS-PODILSKYI NATIONAL IVAN OHIENKO UNIVERSITY

PSYCHOLOGICAL SCIENCE

ISSUE 11

Kamianets-Podilskyi
2019

Також при формуванні девіантної поведінки підлітків не останню роль відіграють соціальні, політичні, економічні проблеми, суспільна мораль та моральні цінності, що притаманні суспільству в перехідний, кризовий період.

Несприятливе соціально-економічне становище в країні, у тому числі невисокий рівень матеріальної забезпеченості та соціальної захищеності широких верств населення, спричиняє невизначеність, тривогу людей, їх невпевненість у майбутньому. Підлітки гостро переживають соціальне розшарування, неможливість для багатьох отримати бажану освіту, жити в достатку, в останні роки у неповнолітніх протягом півроку або року змінюються ціннісні орієнтації.

Особливу роль відіграють засоби масової комунікації, які демонструють багато фільмів, пісень тощо зі сценами насильства та аморальної поведінки, які негативно впливають на духовний світ особистості.

Висновки. Отже, підлітковий вік є складним кризовим періодом життя людини, який може супроводжуватися девіантними відхиленнями у поведінці. Тому цей період вимагає підвищеної уваги як із боку батьків так і вчителів, психологів та ін.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки : навчальний посібник / О.І. Бондарчук, Т.М. Вакуліч. – К. : Науковий світ, 2010. – 230 с.
2. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки : Курс лекцій / О.І. Бондарчук. – К. : МАУП, 2006. – 88 с.
3. Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір : монографія / Гарасимів Т.З. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 420 с.
4. Змановская Е.В. Девиантология [Психология отклоняющегося поведения] : учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. В. Змановская. – Изд. 3-е, испр., доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 286 с.
5. Максимова Н.Ю. Психология девіантної поведінки : навчальний посібник / Н.Ю. Максимова ; [ред. : С. В. Головки]. – К. : Либідь, 2011. – 520 с.

УДК 159.9:37.015.3.

I.V. Koval

iguna-koval@ukr.net

I.A. Gavriliuk

inga_gavriliuk@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Авторський внесок: Коваль І.В. – 50 %, Гаврилюк І.А. – 50 %
The author's contribution: Koval I.V. – 50%, Gavriliuk I.A. – 50%

Коваль І.В., Гаврилюк І.А. Психологічні засади навчальної мотивації при вивченні іноземної мови у закладі вищої освіти. З'ясовано, що ефективність процесу навчання іноземної мови у неформальному ЗВО підвищується за умови включення до навчального матеріалу елементів мотивційного тренінгу. Підвищення мотивації оволодіння іноземною мовою здійснює «зворотній» вплив на особистість через процеси посилення довірливості, зростання пізнавальних інтересів, збільшення ваги внутрішньої мотивації навчання, зростання упевненості та відповідальності.

З'ясовано, що в усіх студентів, які увійшли до експериментальної групи, де проводилось спеціальне навчання, виявлено досить істотні зміни за всіма діагностованими показниками. Виявлені зміни засвідчують особистісне зростання, становлення і зміцнення моменту суб'єктивності навчання і життя. Курс іноземної мови на неформальних спеціальностях ЗВО можна сконструювати так, що сприятиме підвищенню якості власне навчання і водночас матиме для студентів певний особистий сенс.

Ключові слова: неформальна спеціальність ЗВО, оволодіння іноземною мовою, особистість, зростання, впевненість, самодетермінація, мотивація навчання.

Koval I.V., Gavriliuk I.A. Psychological principles of educational motivation in studying a foreign language in a higher education institution.

It is found that the effectiveness of the process of a foreign

language studying in a non-linguistic higher educational institution is being improved by the inclusion of motivational training elements in the educational material. The improvement of the motivation to master a foreign language impact "reversely" on the personality through the processes of increasing arbitrariness, increasing cognitive interests, increasing the power of intrinsic motivation to study, increasing confidence and responsibility. It is found that all students included in the experimental group with special training showed significant changes in all diagnosed parameters. The detected changes testify to the personal growth, becoming and strengthening of the moment of the subjectivity of studying and life. A foreign language course in non-linguistic specialities of higher education institutions can be designed in such a way that it will facilitate the quality of their studying and at the same time make some personal sense for students.

Key words: non-linguistic specialities of higher education institutions, mastering a foreign language, personality, growth, confidence, self-determination, motivation of studying.

Вступ. Оволодіння іноземною мовою у ХХІ столітті стало вимогою часу. Досягнення та впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій, інформатизація навчальної діяльності вимагають підвищення мотивації вивчення іноземної мови на всіх спеціальностях закладу вищої освіти (ЗВО). Водночас проблема низької навчальної мотивації є гострою проблемою для сучасних студентів, особливо мотивація навчання непрофільних предметів.

Актуальність дослідження спричинена загостренням потреби у практичному оволодінні молоддю іноземними мовами, невідповідністю між низькою престижністю навчання на технічних спеціальностях ЗВО і реальними глибинними потребами суспільства у високоосвічених фахівцях технічного профілю.

Мета – психологічні засади підвищення позитивної навчальної мотивації в ході вивчення студентами ЗВО іноземної мови.

Огляд останніх досліджень. Чимало дослідників розглядали питання ролі мотивації у навчальній діяльності: це праці О.М. Леонтєва, П.Я. Гальперіна, Г.К. Маркової, О.М. Матюшкіна, Д.Б. Ельконіна, А.А. Алхазшвілі, Є.І. Савонько, Г.О. Китайгородської, Н.І. Непомнящої, Л.А. Онуфрієвої,

Н.М. Симонової, Я.І. Іменитової та багатьох інших. Мотивація у навчанні посідає особливе місце, оскільки є чинником, «що надає діяльності спрямованості, вибірковості, осмисленості та динамічності». Студенти з високою мотивацією навчання не лише схильні сумлінніше і наполегливіше працювати, а й досягають кращих успіхів, ніж низько мотивовані однолітки (Д. Макклелланд, А. Маркова, Т. Матис, А. Орлов, Р. де Чармс).

Досліджувалась і структура навчальної мотивації, зокрема так званих «мотиваційних орієнтацій» під час вивчення іноземної мови. У результаті дослідження було встановлено, що реально діючими навчальними мотиваційними орієнтаціями студентів є: орієнтація на процес навчальної діяльності, на результат діяльності, на оцінку викладача і на «уникнення неприємностей» [1]. Ці типи орієнтацій пов'язані з вивченням іноземної мови, зокрема студентами мовного і немовного ЗВО. У студентів мовного ЗВО переважає мотивація на процес і на результат навчання, а у студентів немовного – на оцінку та уникнення неприємностей, причому в ході навчання число «уникаючих» студентів збільшується.

Практичний досвід викладачів свідчить, що студенти, які вчаться «задовільно», насправді являють собою дуже неоднорідний і нестабільний прошарок, частина – до кращих, бо практично всі викладачі слушно вважають, що переважна більшість трійочників вчиться *нижче своїх можливостей*. Особливо складною є проблема навчання іноземної мови на технічних спеціальностях ЗВО, оскільки студенти і досі вважають іноземну мову непотрібним марнуванням часу.

Завданням роботи викладача іноземної мови є не лише навчання студентів іноземної мови, але також прищеплення або розвиток у них важливих для їхнього особистісного розвитку рис та якостей, які були б корисними для них з адаптаційного погляду, підвищували б їхню психологічну мобільність, сприяли б розширенню їхніх поведінкових моделей; а також створення умов для підвищення інтересу студентів для вивчення іноземної мови, розвитку внутрішньої мотивації, розширення пізнавальних інтересів, становлення самодетермінації.

З огляду на такі завдання в структуру навчального процесу ними були внесені суттєві зміни. У навчальний матеріал було внесено багато *проблемних* запитань, які активізують роботу

мислення, викликають нові асоціації, створюють умови для виникнення неординарної відповіді, провокують вихід за межі наявного тексту, стимулюють рефлексивні побудови та ін. [1; 2; 3; 4; 6]. Саме тоді розпочинається специфічна пізнавальна діяльність, що зрештою має розкрити зміст того, що відбулося, тоді виникає особисте завдання. З іншого боку, проблемне питання має бути таким бар'єром, подолання якого означає і подолання труднощів розв'язання. Крім того, воно має бути сформульовано так, щоб виражати проблемну ситуацію загалом, тобто щоб студент, відповідаючи на проблемне запитання, усвідомив недостатність старих способів розв'язання завдання, зрозумів, що необхідний якийсь новий підхід, новий спосіб, нові знання. Усвідомлення неадекватності старих способів розв'язання і сприяє активізації пізнавально-пошукової діяльності й власне мислення, підсилює пізнавальну мотивацію.

Специфіка цієї мотивації полягає в тому, що «нагородою» тут є сам стан пізнавального інтересу або радості відкриття чогось нового, тому ця мотивація є могутнім чинником самопідкріплення.

У навчальному процесі були також використані елементи *мотиваційного тренінгу*. Ми не створювали окремих форм занять, а використовували елементи мотиваційного тренінгу на звичайних заняттях; окрім того, вони застосовуються всіма педагогами більшою чи меншою мірою і більш або менш усвідомлено. Сміслом вирішення таких тренінгових впливів було те, що в експериментальних групах ці тренінгові моменти були обов'язковими на кожному занятті.

Відчуття *компетентності та ефективності*, оцінка своїх здібностей і своєї компетентності, віра у свою здатність успішно виконати певне завдання є важливим чинником у досягненні реальної успішності. Було виокремлено чинники, що впливають на віру людини у свої здібності: 1) успішність виконання попередніх завдань (досвід успіху й невдачі); 2) вікаріальне навчання (спостереження за іншими); 3) вербальне переконання.

Оскільки успішне опанування іноземною мовою базується на специфічних задатках, які, проте, не можуть проявитися й розвинутися інакше, ніж у відповідній діяльності, то і навчання іноземної мови повинно підпорядковуватися законам розвитку та розгортання діяльності. Тому успішне просування в оволодінні

іноземною мовою вимагає відповідної активної практикою мовленнєвої діяльності. З цим пов'язана необхідність конструювання та організації спеціальних форм розвитку механізмів власне мовлення та формування психолого-лінгвістичних засобів для іноземного спілкування. Особливе місце у вивченні іноземної мови посідає також мало вдосконалюваний із психолого-дидактичного боку процес тренування, відпрацювання деяких моментів, що стосуються початково правильної вимови, інтонування, орфографії, пізніше і відпрацювання правильного вживання власне граматичних конструкцій, елементів аргументації тощо.

Інші дані стосуються фіксації підвищення результатів за рахунок того, що партнери зі спілкування обмінюються не лише діяльністю, але й мотивами: відбувається своєрідна «міграція» *мотивів та їх «додавання»*: мотив може бути «переданий» іншому, так само відбувається «зараження» мотивами іншого; так, піддаючись від різних членів групи, мотиви підсилюють всіх, кого «торкнулися» [1].

Динаміку мотивації ми простежували за допомогою кількох методів: відомих запитальників на з'ясування рівня суб'єктивного контролю або шкали інтернальності-екстернальності [5; 6]. Інтернальний локус контролю передбачає упевненість людини у вирішальному впливі особистісних чинників, його наявність фактично є показником сили самодетермінації.

Аналіз літератури упевнив у доцільності вибору таких методик діагностування рівня особистісного розвитку, які дають змогу відстежувати важливі аспекти інтенцій особистості до власного розвитку: суб'єктивну готовність до самопізнання та здатність до саморозвитку. Це відомий запитальник В. Павлова. Цілком зрозумілим було внесення до анкети тверджень, які стосуються наявності чи широти пізнавальних інтересів: навчальних, стосовно німецької мови, і таких, що виходять за рамки власне навчальних. Ми усвідомлюємо, що студенти добре відчують, про що саме від них хочуть дізнатися, бачачи твердження типу «стеження за культурним життям». Ясно, що подібні твердження дуже сильно провокують дати соціально бажану відповідь, і перевірити правдивість таких відповідей взагалі неможливо. Тому відповіді на ці твердження мають діагностичний

характер лише у динаміці, тобто як порівняння того, наскільки їм байдуже чи небайдуже, як вони себе презентують. В установленому вигляді анкета складалася із 14 тверджень. 13 з них були закритими і передбачали відповідь за стандартною семібальною шкалою – умовно від +3 до -3. Останнім було прохання висловити якісь свої міркування.

Таблиця 1

Порівняння результатів особистісного розвитку до і після навчання (у балах)

№ з/п	Параметри		Контрольна група	
	Експериментальна група	Контрольна група		
1	Інтернальність	До навчання	23,88	21,78
		Після	36,67	25,44
	Прогрес	До навчання	12,38	3,66
2	Готовність до самопізнання	До навчання	4,065	4,23
		Після	6,22	5,16
	Прогрес	До навчання	21,65	0,93
3	Здатність до саморозвитку	До навчання	4,57	4,52
		Після	6,64	4,63
	Прогрес	До навчання	2,06	0,11

Всі обстеження проводилися до і після закінчення курсу вивчення іноземної мови. Анкетування за власною методикою, хоч і опосередковано, цілком підтвердило наші припущення, і результати, отримані за всіма пунктами анкети, дають підстави для висновку про ефективність запровадженого навчання, що виявляється як у рівні самооцінних тверджень, так і в оцінках цікавості до іноземної мови. Про це свідчить передовсім підвищення суми балів у відповідях на твердження щодо корисності вивчення іноземної мови, її значення у навчальному процесі, а також твердження, що відображають самостійність і асертивність, твердження про зміну самооцінки і твердження про пізнавальні інтереси – відповіді на них не просто сильно різняться на початку і в кінці. Їх значення інколи змінюється на полярне (з негативного на позитивне).

Результати за ознаками інтернальності-екстернальності і готовності до саморозвитку та самопізнання відображено у таблиці

1. З'ясовано, що в усіх студентів, які увійшли до експериментальної групи, де проводилося спеціальне навчання, виявлено досить істотні зміни за всіма діагностованими показниками. Виявлені зміни засвідчують особистісне зростання, становлення і зміцнення моменту суб'єктності навчання і життя. Тому, можемо стверджувати, що курс іноземної мови на немовних спеціальностях ЗВО можна сконструювати так, що сприятиме підвищенню якості власне навчання і водночас матиме для студентів певний особистий сенс.

Висновки. З'ясовано, що ефективність процесу навчання іноземної мови у немовному ЗВО підвищується за умови включення до навчального матеріалу елементів мотиваційного тренінгу. Підвищення мотивації оволодіння іноземною мовою здійснює «зворотній» вплив на особистість через процеси посилення довільності, зростання пізнавальних інтересів, збільшення ваги внутрішньої мотивації навчання, зростання упевненості та відповідальності.

Список використаних джерел

1. Коваль І.В. Навчальна мотивація при вивченні іноземної мови у ВНЗ І.В. Коваль / Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 1. – Кам'янець - Подільський: Аксіома. – 2008. – С.72–81
2. Меркулова І.В. Изучение иностранного языка и адаптация студентов в вузе: Автореф. дисс... канд. психол. наук.: 19.00.07/ НИИ ОПП. – Москва, 1988 – 24 с.
3. Назаренко Н.С. Психологические детерминаты эффективности овладения иностранным языком в вузе: Автореф. дисс... канд. психол. наук.: 19.00.07/ НИИ ОПП. – Москва, 1985. – 24 с.
4. Семиченко В.А. Психология общения / В.А. Семиченко. – Киев : Магістр-S, 1998. – 152 с.
5. Deci E.L. Effects of Externally-Mediated Rewards on Intrinsic Motivation // Journal of Personal and Social Psychology. – 1971. – Vol. 18. – P. 105–115.
6. Deci E.L. Intrinsic Motivation, Extrinsic Reinforcement and Inequity // Journal of Personal and Social Psychology. – 1972. – Vol. 22. – P. 113–120.